

Rolf Olsson

Lexikon

Innehåll:

Denna digitala bok sid. 2

Så kom boken till sid. 3

Tankar och noteringar sid. 4

Skrock och vidskepelse sid. 8

Dialektal ordlista för

Fiskar sid. 9

Fåglar sid. 11

Djurbeteckningar sid. 12

Havsfisketermer sid. 13

Fångstplatser sid. 34

Porträtt sid. 35

Personer sid. 39

Framdrivningsmaskinerier sid. 40

Slutord sid. 42

Denna digitala bok är skyddad av lagen om upphovsrätt.
Endast Du själv får läsa den på datorskärm eller utskriven kopia.
Du får inte på något sätt överlämna den till annan person.
Hänvisa gärna intresserade att hämta boken på nedanstående adress.

Distribueras av
Nättidningen GLIMTEN

GLIMTENS redaktör, Bertil Magnusson, Partille,
har svarat för redigering och anpassning
till PDF-formatet

Adresser:

GLIMTEN

Hemsida: www.glimten.net

E-post: [benil.ma@ussoW\(umailbox.swipnet.se](mailto:benil.ma@ussoW(umailbox.swipnet.se)

Storskiftesvägen 3, 433 41 PARTILLE

Tel. ("046) 031 - 44 30 70

Textmaterial som du vill
distribuera gratis via GLIMTEN i PDF-format
kan insändas som förslag

Stöd vår verksamhet med frivillig gåva

Boken har tidigare inte utkommit i tryckt form

Så här kom boken till

Ångaren BOHUSLÄN som går ut från Stenpiren i Göteborg sammanförde denna boks författare, Rolf Olsson från Stuvö-Hälsö, med GLIMTEN:s redaktör, Bertil Magnusson, när de i juli 2003 gjorde en resa tillsammans med sina respektive hustrur.

Trots det ovanligt fina vädret och de sköna vyerna av de närmaste öarna i Göteborgs södra och norra skärgård kom man att tala om sina intressen.

Rolf Olsson berättade att han skrivit några böcker som hade anknytning till hans hembygd, Öckeröarna. Ursprungligen var Rolf fiskare liksom sin far men hade sedan arbetat som konstruktör vid dåvarande Götaverken.

Särskilt framhöll han sitt intresse för den sydbohuslänska dialekten som talades på öarna. Han berättade att han gjort en ordbok med ord från svenska språket där han angav motsvarande dialektord. I vissa fall även den latinska benämningen (på djur och växter).

UBÅTEN ULVEN var han som ung med att leta efter, 1944 (Rolf är född 1927). Denna händelse och andra från krigsåren har han gjort små uppsatser om.

Som GLIMTEN:s redaktör tog jag chansen och frågade om jag fick publicera Rolfs material, Efter det positiva svaret inleddes ett samarbete som resulterat i bl.a. denna digitala bok.

Bertil Magnusson

Tipd

Använd Acrobat Readers sökfunktion. för att hitta de ord du tror finns med i ordlistan och bland Rolfs förklaringar om lite av varje som görs på öarna.

Adresser:

GLIMTEN

Hemsida: www.glimten.net

E-post: bertilmagnusson@mailbox.swipnet.se

Storskiftesvägen 3, 433 41 PARTILLE

Tel. ("046) 031 - 44 30 70

Tankar och noteringar

Den nedteckning av namn och termer på mitt modersmål som jag gjort, rör främst det område som berörde min uppväxttid på Hälsö, nämligen fisket.

Språket som talades på öarna i Öckerö kommun var influerat av de danska, norska och svenska språken. Bohuslän har tidigare tillhört såväl Danmark som Norge. Genom den isolering som även funnits, är det lätt att förstå att den lokala dialekten påverkats av den historiska bakgrunden.

När jag började i småskolan, 1934, fick vi lära oss svenska. Vår lärarinna Elsa Samuelsson berättade, när vi blev äldre, hur vi blandat ihop orden. Under min uppväxttid kunde man höra från vilken ö den var som man talade med. Vissa ord, uttryck och accent var specifika för just den ön. På Hönö fanns det enligt uppgift fyra olika dialekter.

Jag deltog en gång i en dansk språkkurs i samband med att vi samarbetade med ett danskt företag. Jag hade svårt med det danska uttalet, så att jag läste den danska texten på vår dialekt. Läraren frågade då om jag var från Bornholm. Tydligen fann han ett samband med danskan.

Min mor lärde mig det längsta ord som lär finnas:

mrr-bom-stam-stäveri-skir-tjän0ing-detaljeloH-beläuningskmshult

- 65 bokstäver.

Hela samhällslivet på öarna kretsade kring fisket. Likaså var varven helt beroende av fisket. Alla, från barn till pensionärer, var på olika sätt engagerade i fisket. Även fritiden dominerades av fisket. Ett ston fritidsnöje var dörj- och metfisket. Som barn låg vi på bryggorna och metade småfisk: smörbult, kolbjörn (svart smörbult) och berggylta, men även en och annan makrill, bleka och ål fick vi.

Det andra stora nöjesfisket på sommaren och hösten var sladörjfisket

efter makrill och vittling. Det låg fullt med småbåtar vid Leskär, Görkölsgrund, Hågget, Lille borholmen, Kullbas, I "tjolmen", Rödkärsbukten, Koljebanken, Svarta skäret med flera platser. Agn var ingen svårighet att få tag på, småsill var det gott om runt stränderna. Min kusin Bertrand och jag hade en liten vad, som vår morfar Ludviges-Magnus, hade gjort till oss. Med den drog vi efter småsill. Vi sålde den till fritidsfiskarna och fick då 10 öre för ett halvt öskar småsill och 25 öre för ett helt öskar.

Sill användes till att "massla" för ål och agna åltinor med. Vi fiskade även med andra redskap. Fisken såldes till hushållen. Det var vår möjlighet att skaffa fickpengar. Något springpojksjobb fanns ju inte på ön.

Mycket av vår fritid ägnades åt fotboll. Men det var inte stora plättar som fanns för det bollspelet.

Men några fanns ju: Agustas backe, vid handlarns, i sunnt, Bindes äng (där Gunnel och Lars-Åke nu bor), Vättnebacken, Stuvöbacke (där Majlis bor nu), och fotbollsplan, men den var lite för stor för oss småkillar.

Kvinnorna fick sköta hem och barn helt och hållet, med allt vad därtill hörde. Fiskarna låg ofta ute flera veckor, när de var hemma var det mycket som skulle ordnas med båtar och redskap. Därför föll ansvaret för hemmet på kvinnorna. Systemet fungerade alldeles utmärkt, dock med några undantag.

Pensionärerna drygade ut pensionen genom att fiska med hummertinor, skäddegam, ryssjor, långrev och att dörja makrill.

Alla redskap tillverkades hemma för hand, utom trålar och snurrevadar.

På fritiden och vid stormdagar samlades folk i stora grupper på vissa bestämda platser. Det stora diskussionsämnet var allt som rörde fisket, från tillverkning av redskap till de senaste fångstrapporterna.

Hur många maskor det skulle vara på alnen när man band nät, och hur tätt de skulle föras till telnarna diskuterades ingående, åsikterna gick ofta isär om vilket sätt som var bäst (gevast).

Allt som rörde samhälle och utrikeshändelser diskuterades. Fotbollen var det stora idrottsintresset, främst Hälsölagets prestationer. Politik var dock inte något större samtalsämne.

Religionen dominerades av statskyrkan, men det fanns en frikyrkoförsamling. Fördelningen kan beskrivas så att i min årsklass var vi nio stycken, av dessa konfirmerades sju i statskyrkan.

Även skolan dominerades av fisket. I fortsättningsskolan läste vi navigation och matlagning. På fiskebåtar var det så att yngste man ombord fick tjänstgöra som kock, så kokkonsten var ett måste.

En annan del av livet på ön var potatisodling. Nästan varje hushåll hade tillgång till en åker där det odlades potatis till husbehov. Som gödsel användes nästan enbart "klödder" (tång). Den hämtades iland från vissa havsvikar där den samlats sig under vintern. Första maj var den stora dagen för att sätta potatis.

Husdjursbeståndet var förhållandevis litet. Det var mest får, grisar, kor samt en häst och några höns som fanns.

Fram till 1961 var det förordningen för municipalsamhällen som gällde. Det betydde i praktiken att alla samhällsfrågor behandlades internt. Medlemmarna i fullmäktige utsågs efter fallenhet och kompetens, inte så mycket efter politisk partitillhörighet.

Det fanns sexton (16) större fiskebåtar och ett antal mindre som ägnade sig åt hemmafiske.

Fram till krigsutbrottet fiskades det med snörpvad på vintern. Det fanns fyra snörpvadlag, men även silltrålning bedrevs vid denna årstid.

På våren lades makrillgarnen ut, men även dörjning av makrill och kobbetrålning efter bleka och gråsej förekom. Det skedde bona vid Hamneskär och Måskärs. Den vårlekande sillen kunde gå till och den fångades med sillgarn invid land. På våren började även snurrevadsfisket i Kattegat, Skagerack och Nordsjön. En begränsad landning av fisk gjordes i England, den var licensierad.

På sommaren fiskades sill vid Island och på hösten fiskade man med sillgarn närmre hemmahamnen. Allt fiske väster om Hanstholmen var stoppat under andra världskriget. Kanske var det detta som ledde till att det efter krigsslutet blev en riklig tillgång på fisk i Nordsjön.

I slutet av 40-talet och framåt var silltråkning det helt dominerande fisket på Nordsjön. Bara ett fåtal båtar fiskade fisk.

Det bedrevs även ett begränsat fiske i östersjön. Båtarna blev större och större och försågs med starkare motorer. Allt mer sofistikerade metoder användes för att söka fångst, från ekolod till asdic, sonar etcetera. Det gjorde att sillen utfiskades. Sillfisket försvann mer och mer. Från mitten av 70-talet fanns endast en liten del av det ursprungliga antalet båtar kvar. På vissa orter var de båtar som fiskade till havs, helt borta. Det blev Volvo som ersatte med nya arbetstillfällen.

De ord och uttryck som jag tagit med här, är sådana som mer eller mindre försvunnit ur vokabulären på öarna. Det beror troligen på att isoleringen brutits. Ursprungsdiakten försvinner mer och mer. En bidragande orsak är det faktum att yrkesfisket mer eller mindre också har försvunnit liksom de gemensamma samtalsämnen.

En annan orsak till språkförändringen är att samlingen av folk i olika grupper, som förr var så vanlig, nästan helt försvunnit. Televisionen - teven - har säkert bidragit till detta.

Det ökade umgänget med folk utanför orten har bidragit till förändringen av språket. De enda som behållit dialekten, i alla fall delvis, är de kvarvarande yrkesfiskarna.

Svårigheten att skriva dialektord ligger i att det inte finnes något officiellt skriftspråk för detta, inte heller några stavningsregler.

SKROCK OCH VIDSKEPELSE

Språket påverkades förr även av vidskepelse och tro på övernaturliga ting. Ombord i båten fick man t.ex. inte tala om präster. Var man tvungen att tala om en präst måste han kallas "swart-rack". Likaså fick man inte nämna ordet "katt". I så fall fick det heta, "han med pinnen".

Gick man till båten för att fiska, betydde det otur att möta en kvinna. Ännu värre var det att möta en katt eller präst. Och hade man glömt något hemma fick man inte gå tillbaka och hämta det glömda. Det betydde en oturlig resa, en s.k. "värme-resa". Att gå ner i maskinrummet fredagen den 13:de kunde vara farligt.

Min far berättade om två äldre fiskare som hade legat nere vid Kungsbackafjorden och fiskat. På natten hade de lagt sig i lä av en holme, men där hade de inte fått någon nattro.

Efter att ha "puttat" ut båten från land märkte de strax att den högg i land. Det var gastarna som drog iland båten, trodde man. Så Ludvig gick upp och pinkade på fånglinan. Därefter fick de ligga ifred.

Den naturliga förklaringen var att vågorna alltid går in mot land, även på läsidan av holmar. Vi kallar det "sowwing".

Förr åt man inte kolja. Det berodde på att koljan har två mörka fläckar på sidorna. Det var hin håle, "den stögge", som satt dit dem. Det gjorde han i besvikelse över att det inte var en torsk. Sedan kastade han ut koljan i havet igen.

Puddingar var bannlysta ombord i fiskebåtar.

*

Botaniska ord har jag inte tagit med, de hör ju inte direkt till fisket. Jag har lämnat mellanrum i texten för ytterligare ord som senare kan fyllas i av den som så önskar. Hör gärna av er, ni som kan.

Fiskar

Svenska	Sydbohusslänska	Latin
Bleka/Lyrtorsk	Blega, lerbleg	Pollachius pollachius
Bläckfisk-attaarmad	Bläcksprud	Eledone cirrosa
Blåmussla	Skal	Mytilus edulis
Berggylta	Bärsnulta/jofetta	Labrus berggylta
Bergskädda	Blåmmtånga	Microstomus kitt
Eremitkräfta	Krabbekueång	Eupagurus bernhardus
Fjärsing	Fjärsngng	Trachinus draco
Glyskolja	Bönnglysa	Trisopterus minutus
Havskatt	Havt jyssa/ Havvkatt	Anarhichas lupus
Havskräfta	Kräfta	Nephrops norvegicus
Havsmus	Hamus	Chimaera monstroša
Hummer	Hommer	Homarus vulgaris
Magsäck hos skaldjur	Görpöse	Hippoglossus
Hälleflundra	Hälleskädda	hippoglossus
Kantnål	Tangsniba	Syngnathus acus
Klumpfesk	Klompfisk	Mola mola
Knaggrocka	Knaggracka	Raja clavata
Knot, knorrhane	Knod	Eutrigla gurnardus
Kolja	Kolja	Melanogranannus aeglefinus
Kolmule	Blåbasse	Micromesistius poutassou
Krabba	Krabbetaska	Cancer pagurus
Kummel	Kommel	Merluccius merluccius
Kungsfisk	Röfesfisk, uer	Sabastes marinus
Lax	Lax	Salmo salar
Lerskädda	Bönner	Hippoglossoides platessoides
Långa	Langa	Molva molva
Makrill	Makkel	Scomber scombrus
Småmakrill	Sperre	
Makrill	Kultemakkel	
Större än sperre		
MAreld	MAr'el	Nnctilucsa
Marulk	Marulk	Lophius piscatorius
Nordhavsräka	Rega	Pandalus borealis
Näbbgädda	Horngädda	Belone belone
Paddtorsk	Paddtörsfisk	Raniceps raninus
Pigghaj	Hå	Squalus acanthias
Piggvar	Peggyarvel	
	Knaggyarvel	Psetta maxima

Svenska	Sydbohuslänska	Latin
Pirål	Pirål	Myxine glutinosa
Rävhaj	Topksejel	Alopias vulpihus
Rödspätta	Skädda, rOspotta	Pleuronectes platessa
Rödtunga 2-ans storlek	Halltånga/Rötånga	Glyptocephalus cynoglossus
Rötsimpa, ulk	Ulke	Myoxocephalus scorpius
Sandräka	Sannskråffel	Crangon crangon
Sandskädda	Sannskädda	Limanda limanda
Sanktpersfisk	Sanktepersfesk	Zeus faber
Sju'ygg	Sjurögg	Cyclopterus lumpus
Sjurygg, hona	Kvabbso	
Sjustrålad smörbult	Smörbölt	Coryphopterus flavescens
Sjöstjärna	Korsfesk	Asteroidea rubens
Skarpsill	Skarpsill	Sprattus sprattus
Skoläst	Läst	Coryphaenoides rupestris
Skrubbskädda	Grekamm, Skråbba	Platichthys flesus
Simkrabba	Flyvvekrabbe	Portunus puber
SKitrocka	Slättracka	Raja batis
Slätvar	Slättvarvel	Scophthalmus rhombus
Småsill	Stagg	Clupea harengus
Spindelkrabba	Hövve, hövvre	Mala squinado
Staksill	Sillekång	Alosa fallax
Storspigg	Stagg	Gasterosteus aculeatus
Svart smörbult	Kolbjorn	Godius niger
Taggmakrill	Makkelestör	Trachurus trachurus
Tobis	Tobis	Ammodytes lancea
Tonfisk	Tonfesk	Thynnus thynnus
Torsk	Torsk	Gadus morhua
Berg-,	grestorsk	
Inälvor	gråmm	
Lever	Levver	
Analöppning	Sannböra	
Torskrom	Tjyd, bOxer	
Tunga	Äkta tonga	Söka solea
Vitling	Basse	Merlangius merlangus
Ål	Ål	Anguilla anguilla
Könsmogen ål	Blankål	
Ålkusa, tånglake	Kussa	Zoarces viviparus
Öring	Öring	Salmo trutta

Fåglar

Alkfåglar:

Svenska	Sydbohuslänska	Latin
Tordmule	Klunsalka	Alfa torda
Sillgrissla	Näbbalka	Uria aalge
Lunnefågel	Lunnefogel	Fratercula arctica
Garfågel	Storalka (utrotad)	Alca impennis
Tobisgrissla	Teste, ske'lhöllare	Cepphus grylle
Ejder, Åda	Er, hona	Somateria mollissima
Ejder, guding	Eregusse, hane	n n
Havsula	Bärsman	Sula bassana
Fiskmå	Sommergale, möwe	Larus canus
Gravand	Graggås	Tadorna tadorna
Gräsand	Gres-an (hona)	Anas platyrhynchos
Gräsand	Gresandreck (hane)	n n
Gärdsmyg	Tommeliden /femöring	Troglodytes troglodytes
Knipa	Is-an, plur.=änner	Bucephala clangula
Koltrast	Sörjefogel	Turdus merula
Kråka	Kråga	Corvus corone comix
Kungsfågel	Femöring	Regulus regulus
Labbe	Eloff, eloven	Stercorarius parasiticus
Skata	Skada	Pica pica
Skrattmå	Dansk tärna	Läms ridibundus
Småskrake	Snib-af, hona	Mergus serrator
Småskrake	Snib-andreck (hane)	n gg
Stenskvätta	Sten julp	Oenanthe oenanthe
Stormfågel	Tjalk	Fulmarus glacialis
Storskarv	Ålekråga	Phalacrocorax carbo
Strandskata	Tjell	Haematopus ostralegus
Svärta	Swart-an,-änner	Melanitta fusca
Sädesärta	Blåärta	Motacilla alba alba
Toppskarv	Ålekråga	Phalacrocorax aristotelis
Tretåig må	Ringske	Rissa tridactyla
Trutar:	Galar	(kommer troligen från engelskans Seagull)
Havstrut	Havvgale, svartbag	Läms marinus
Silltrut	Sillgale	Sortbak på norska
Gråtrut	Gale	Läms fuscus
Ung trut	Gråfilla	Läms argentatus

Djurbeteckningar

Svenska	Sydbohuslänska	Latin
Delfin	Sprengare	Delphinus delphis
Får	SÖ, plur.=sör	Ovis
Grodor	Höppegrör	Ranidae temporaria
Grodyngel	Rompetroll	
Hermelin	Lekatt	Mustela erminea
Hermelin	Resslewissla	» n
Gråsugga, Insekt	Månkelus	Oniscidae
Katt	Naver	Felis domestica
Nötkreatur	Kreg	Bos taurus
Spindlar, Insekt	Spinneköna	Arachnoidea aranea
Spindelväv	Tjingelvev	
Tumlare	Masågga	Phocaena phocaena
Vattevödlan, mindre	Fyrfödder	Molge vulgaris

Havsfisketermer Dialekt - Förklaring

An-döva

Hålla båten upp mot vinden. Knappt an-döva, svårt att inte driva bakåt. Kommer från engelskan "endeavour".

Ankra i varpet

Vid gott väder kunde man shackla ankaret i det förliga varpet, man behövde ej använda den ordinarie ankarutrustningen. På de mindre trålarna var det lite omständligt, det fanns en handvevad "ankarwirekabbe". Man firade bara ut varpet och lät det vara kvar i galbloquent.

Back

Liten låg låda för krokfångad orensad torsk. Finsmakare av fisk ville ha denna form av fisk, helst skulle den sprätta ganer, utspärrade gällock.

Backelina

själva draglina i långreven.

Backetroww

Tresidig låda för upplägning av agnade långrevar, t.ex. fem hundra (500)krok.

Bask

Flätad korg av vide eller galvad ståltråd. Även engelskt fiskemängdsmått.

Bede

Agn vid rännörjning. Oftast skinnflik av makrill.

Bleg-dönning

Kraftig dyning vid vindstilla.

Bleg-ran

Smalt vindstiltjebälte kan bli mycket långsträckt.

Binge

Avbalkning för fisk, skräpfisk eller is antingen på däckets eller i lastrummet.
Byggs upp av vertikala balkar och bräder.

Blöda

Lerbotten

Blom.

Signalera med t.ex. oljeindränkta trasor, för att påkalla uppmärksamhet.

BOnn

Havsbotten.

Bonätt

Förd jupning, förstoring av t.ex. vad, genom extra nätduk sattes in.

Bönnung

Bottenström, ofta annan riktning än ytströmmen

Brackafiske

Äldre beteckning på fiske med fisktrål.

Båd-lavvet

Hela besättningen på fiskebåten.

Bågdekorg

Flätad korg av en eller vide, försedd med båge.

Bäxelös hamn

Hamn där man låg säker. Till havs t.ex. låg man alltid med kläderna på.

Dösejlare

Fiskhandlare som köpte fisk i Danmark och sålde på auktion i Sverige.

Båvve-tre

Spridare av fästlinor till träl- eller snurrevadsarm, oftast av trä.

Brönne

Nedsmutsade garn skadades om de fick ligga solskenet

Bådesåmp

Släpsump, användes vid transport av levande fisk mellan fångstplatser.

Bössa in

Vid t. ex. snörpvadsfiske, innan kraftblocken fanns måste man, efter det att vaden snörpts samman, hala in nätduken (bOssen) för hand därav namnet.

D'irken

Wire- eller kättingstropp fästad i masten och tjänstgör som lyfttaljefäste.

Dyg

Sillstim som har jagats upp till ytan av makrill och torsk.

Sjöfåglar dyker efter sillen därav namnet.

Dåse

Fisklåda för främst makrill, rymmer 20 kilogram.

Dörjestage

Stång för rännörj. Flera rännörjar kan vara fästade på samma stång.

Större båtar kan ha flera stänger. Forna tiders bankskutor hade flera.

Fakka

Det förliga seglet.

Fesketra1

Fisketrål. Den hade grövre maskor än silltrålen dessutom var den försedd med långa linor s.k. "sveb", mellan trålläm och trälarm. Struten, kalven var försedd med ett "söww", för att hindra fisken att simma ur struten. Det var inte bara fisk man fick utan även kräfta och räka.

F1a8

Fiskfjäll.

Fläcka

Filea fisk, men låta skinnet vara helt på ryggsidan. Riva sönder redskapen.

Fle-backer

Långrev med flöten. Skurna ur s.k. "lie-stock".

Flyttrål

Partrål, s.k. "Larsentrål", dras av två båtar, utan bruk av skärplan (lämmar).

Fodrobb

Underteln på träl, kommer av engelska "feetlope".

Frälsarlina

Säkerhetslina mellan trälens överteln och trälens slutända, bärgar kalven, struten om den skulle brista av t.ex. överfångst.

Fästa

Wire eller tross fäst mellan ankringswire, tunnan och båten.

Föjjare

Följebåt för snörpvadbåt. Håvade upp fångsten ur snörpvaden och förde iland fångsten.

Galge, davit

Stålställning för trålwireblock(trållinoma löper genom dessa). Finnes två sådana på vaije båt, antingen på styrbordssidan eller båda i aktern. Kommer från engelskan gallows och davit.

Gamar

Fisken fastnar i nätmaskorna.

Garnrulle

Drivgarnen halas ombord över denna rulle. Placeras på styrbords bog.

Garnräcke

Låg torkställning på land för drivgarn.

Gener

Linor från sveplinor till träl via genspridare.

Gevt

Anger att det var lyckad fångst, gott om fisk.

Gråmsegalt

Ångrålare som oftast är ägd av ett bolag, har fått sitt namn av att det alltid var smutsigt ombord. Till skillnad från fiskebåtarna som alltid rengörtes mycket noggrant på hemresan efter fisket.

Gåppa

Hummer som tappat båda klorna.

Hala

Vinscha upp trälen t.ex.

Halehom

Ett kohorn som har försetts med skaft. Dörjlinan halades över detsamma.

Hal-lödde-kar

En man som inte hade del i snörpvaden och hade halva den ordinarie lönen (lotten).

Hann-år

Att en man ror med båda årorna.

Höll

Redskapet fastnar i botten eller i ett vrak.

Hommerkubeväle

Vakare för hummertinor. Oftast är den av trä.

H'gg-'

Mittparti på trälen eller vaden.

Häckla

Krokställning för fiske efter stimfisk.

Häddelina

Överteln på träl. Kommer från engelska "headline".

Hölla

Att vid dåligt väder ligga och invänta bättre.

Hönsestänge

Skämtsam benämning av makrillgarn.

I-a

Havsström motsatt huvudströmmen, bildas i lä av uddar.

Inhalare

Lina för att håla in rännöj från dörjstäng.

Isa

Lasta in is i lastrummet.

Isväle

Speciell vakare för fiske vid drivis. Var utformad som en bock med trubbig vinkel.

Jamm vinn

Vind med en vindhastighet som är omkring kuling.

Jyba

Ta loss redskap som fastnat i botten.

Kabbe

Wiretrumma för olika redskaps- och ankar-wirar.

Kalven

Strutformade delen i träl eller snurrevad.

Kasta

Lägga ut vaden.

Kink

Ögla på en lina.

Kläpp

Huggkrok för fisk.

K1ödderräfsa

Stor kratta som har försetts med en bit nät. Användes vid upptagning av tång från botten.

Knekt

Brytrulle placerad på relingen användes vid ombordtagning av linor, sveplina och snurrevadståg.

Kobbetral

Bobbistral. Brukas vid trälning i berg och på ojämn botten.

Var förr vanlig vid trälning efter bleka och gråsej på våren.

Kobba= Gummiklädda trärullar placerade under mitten på trälen.

Ko-vänna

Gipa, vända genom vinden.

Krage

Stor bockformad torkställning för snörpvad.

Knegga

T.ex. försöka rätta till saker som gått galet.

Krö8elödda

Fisklåda som rymmer 30 kilogram.

Körkekråga

Vakare av kork med konisk form och central flaggkäpp.

Kuber

Tinor för hummer, krabba, kräfta och ål. Agnas med fisk eller småsill.

Kva88

Båt med inombords sump för ål och rödspätta.

Åker runt kusterna och köper upp fisk.

Kwe88el

Vinda för dörj.

Känna på varpå

Hålla handen på de hopsnörda trålwirarna akter om aktre galgen och kontrollera att inget händer med trälen, att allt är normalt.

Känne-julle

Julle som används vid sök efter sillstim. Den förvarades på däck på snörpvadsbåten. Under sökandet roddes den av två man. Va-brusen (basen) firade ned ett blysänke fastgort i en ställina. Fanns det sill kändes det som stötar i linan, antalet stötar indikerade sillmängden, det avgörde om det lönade sig att lägga ut vaden.

Känser

Tafsar på långrev.

Köbbring

Desinfektion av redskap, främst garn och vadar. Läggs i stora kar med kopparvitriollösning.

Ködd-än, löttet

Strutändan på träl eller snurrevad. "Kod-end" kommer från engelskan.

Lagga

Där mjuk botten övergår till berg.

Liga varp

Längdmarkering och likamärka på båda trålwirarna.

Läderremсор träs in mellan kardelerna.

Lester

Förstärkning av trålsidor. Flera maskor tränsas ihop.

Unna

Hala ombord själva trälen eller vaden. Kan gälla även landvad.

Lämm (dörr)

Snedställda skärplan för träl. Håller ut trälen så att den fiskar.

Lödd

Andel av nettot från en fångstresa.

Ö"lägget

Omkostnader. Omfattade kostnader för fångstresan:

Fisklådor, is, bränsle plus övriga direkta kostnader som hade samband med fångsten. Nettot delades så att varje man fick en andel och båten i allmänhet tre, mestadels nio andelar totalt. Undantaget från denna regel var makrillgarnfisket där varje man hade med sig sina egna garn.

Lönna

Plocka ur fångsten utan att ta upp redskapen i båten.

Lött

Vid större fångster måste man dela av den och lyfta ombord den i omgångar. Varje dellyft kallas ett lött.

Löttestropp

Lyftögla för lött.

Lövangsskråbb

Mjuk skaftborste.

Makkelgam

Flytande drivgarn.

En garnlänk bestod av enskilda garn, cirka trettio (30) meter långa. Varje man i laget hade tio (10) egna garn. Dessa syddes ihop till en sammanhängande länk. En länk kom att bestå av mestadels sextio (60) garn. Fisket startades oftast omkring månadsskiftet april/maj. Makrillen befann sig då NO om Skagen. Den flyttade sig söderut och vid midsommartid var den ner mot Anholt, kunde variera något från år till år. Garnen sattes strax före solnedgången och drogs upp vid midnatt När en båt satte ut garn hissades detta upp i focken ett par meter. Det var signalen till de andra båtarna.

Under tiden garnen låg i vattnet patrullerade båten utmed länken, dels för att kontrollera och dels för att varna förbipasserande fartyg. Man blossade vid behov. Två man hade vakten. Ett sätt som vi fördrev tiden med var att pilka gråsej, den stod cirka tjugo (20) meter ner.

Ma88la

Strö ut t.ex. småsill på botten för att locka dit t.ex. ål. Den äter sig då proppmätt. Efter två dagar är den hungrig och går i den då agnade och utlagda åltinan. Metoden används även vid fiske med ryssjor. Med masslurig kan man locka till sig makrill när man fiskar med sladorj.

Mjölke-van

Uppgrumlat havsvatten. Bildas efter frisk vind. Fångsten brukar vara dålig under sådana förhållanden.

Månke-dra, -rem

Drag eller resa när fångsten uteblivit.

M\j

Ensmärken på land. T.ex. blå"blåkulla till skansen = Karlstens fästning, blå till fym " Paternosterfyren, osv.

Nerfirare

Lina mellan tyngd för vakare och bottengarn eller långrev.

Tyngden måste nå botten innan man börjar sätta ut redskapet.

Nese-feske

Misslyckat fiske.

Nyba sill

Med en speciell tång avlägsna gälar och tarm ur sill som skall saltas.

Oljefösar'e

Mindre oljebunkringsbåt.

Oljemödda

Vattentäta lösa ärmar till blåblusen, bussarongen.

Ormlina

Kombinationslina av hampa och rostfri ståltråd.

Patenta

Stryka bottenfärg på båten.

Perretöm

Tafs fästad på linan ovanför rännörjesänket.

Pibetönna

Päronformad ihålig flytkropp av trä med genomgående stång och försedd med vikt. Brukar markera ändarna på en drivgarnslänk.

Pleckt

Skans i mindre fiskebåt.

Pråmfesk

Osåld fisk, som lämpades i industrifiskpråmar.

Rama

Mellanläggsramar för fiskelådor. Nyisade fisklådor rymmer inte tillräcklig fiskvikt.

Reppa

T.ex. tåg eller wirar som glider eller slinter.

Reppar inte bra

Något som sitter ohjälpligt fast.

Röcker

Ryssjor för krabbe, torsk och ål.

Rå

Område där olikriktade havsströmmar möts. Där samlas ofta allsköns skräp. Även isränna.

Sack

Sjunka, kan gälla båtar, sill som dör i trälen eller annat som sjunker.

Saxade varp

Tralwirarna har korsat sig. Kan vara besvärligt att få ordning på.

Signal-lys

Ljussignalställning för snörpvadsbåtar. För att följaren skulle hitta snörpvadsbåten under natten. Olikfärgade lampor placeras speciellt för varje vadbat. Det var en mycket vacker syn att se när hela vadflottan kom med tända ljus.

Vi försökte efterlikna vadbåtarnas signalljus med buteljyktor, som vi hängt upp på en träställning, från tre till fem stycken. Sedan sprang vi runt i vintermörkret med dem. Det var olikfärgade buteljer som vi tagit botten ur och ersatt med en kork och stearinljus. Att få bort botten från buteljen krävde en viss teknik.

Vi lindade en ulltråd runt botten på flaskan och dränkte in den med rödsprit och tände på. När den var nerbrunnen doppade vi flaskan i vatten, i bästa fall gick botten av. Misslyckandena var många.

Silleknuda

Sillstim som simmar runt i en sluten cirkel.

Sillestänge

Sill som stängts in i en vik. Speciellt skarpsill, som får gå där till tarmen tömts på föda.

Silletral

Silltrål. Detta fiske bedrevs till att börja med enbart på vintern, främst i Kattegatt och Skagerak. Från femtiotalet och framåt inkluderades även Nordsjön och sillfisket bedrevs hela året. Det var något speciellt med vinterfisket. Alla båtarna kom iland varje kväll och lade till i Kwia. Det gav ett liv åt hamnen av sällan skådat slag.

Oftast bestod fångsten av blandsill. Denna fick då handsorteras, vilket skedde ner i lastrummet. Sedan skickades fångsten med s.k. fraktare till Göteborg. Till att börja med var det Artur (lurebassen) sedan var det Knäppen (Ocean) och Majblomman från MollOsund som ombesörjde fraktandet.

Sillegarn

Flyter inte som makrillgarn utan djupgåendet bestäms av ställbara stroppar och flytdunkar. Dessutom är länken fast i båten med en tross, under fisket, i motsats till makrillgarnlänken som driver fritt.

Angående detta berättade min morfar vad som hände på en båt från Rörö. Vid tillfället var det en äldre båt utan motor. Man hade lagt ut sillgarn i "ränna" (djupa rännen mellan Danmark och Sverige) och var på väg mot land. Då är det ju så att skepparen manövrerar båten medan garnen tas ombord.

Det brukade alltid vankas kaffe när garnen kom ombord och man var på väg mot land. Mannen som avlöste skepparen frågade om kursen hem, i detta fall gällde det att de skulle lägga till i Abelviga (Apelviken) eller Sör-i-kring. Han hade inte mer än frågat förrän de fick en nordlig storm. En sådan kan som bekant komma mycket fort.

Slutet blev att de varken kom iland i Abelviga eller Sör-i-kring, i stället hamnade de i Varberg.

Siri

Skräppspann.

sky"l-jt

Däckfönster. Kommer från engelskan Sky Light.

Skalriva

Stor kratta som försetts med långa piggar och nät.
Används för att ta upp blåmusslor.

Skack

Durk i mindre båt.

Skeddfeske

Fiske efter industrifisk.

Skena 8kal

Öppna och ta ur blåmusslor.

Sköda

Bromsa med årorna eller ro akterut.

Skråbb

Pias savakvast.

Skäring

Skärvinkel på trålläm. Olika för olika sorts trålar. Eller en båt kan ta skäring, vid lårings läns kan den skruva sig ner och skära under, speciellt farligt med långkölade båtar.

Skrömmelödder

Anger bruttofångst i antalet lådor.

Skrömmet

Omfånget eller mängden.

Skunnsa

Länsa av eller på annat sätt ge sig av från en plats.

Skyd-maskin

Maskin som rullar upp snurrevadståg. Under fisket.

Skäddekasse

Ringformad kasse som agnades och sänktes till botten, främst för sandskäddefiske.

Skär-sliba

Skämtsam beteckning för trålning vid Torrbeskär.

Stänge

Fångstarm på ryssja.

Stötten

Pollare på relingen.

SÖw

Ingångsöppning i tinor och ryssjor.

Sladörja

Ligga still och fiska makrill med döij.

Sleba snöre

Rännörja efter makrill.

Snodda gam

Garnen tvinnas vid dåligt väder och stark ström

Snyra

Snöyra.

Snörpvad

Det var ett nät som var sjuttio (70) meter djupt och tre hundra meter (300) meter långt. Det var upptill försett med korkar och nedtill med ringar, vari snörplinan skulle löpa. Vid utsättningen, kastet, lades den ut i en ring, runt sillstimmet, detta hade lokaliserats av "kännejullen". Man startade ombordtagningen med att snörpa.

Ramsares lag, de hade fått namnet då de köpte vaden från Ramsö vid Strömstad. Vadlaget bestod av båtarna Sidney och Daisy.

Min far berättade om en episod som hänt hans båtlag. "Ramsare" hade kastat, det hade även ett vadlag från Öckerö gjort. Men strömmar gjorde att de drev ihop med de båda vaderna.

De kopplade en bogserlina till vaden, meningen var att försöka sära på vadarna.

När de knutit fast linan i vaden, ropade det andra lagets va-höspen: "Den knuden håller inte mess röva går, slö en wöjt, slö en wöjt".

De lyckades aldrig få veta vad en "wöjt" betydde. (Kanske var det en volt, man menade).

Snörpa va-a

Nederst i snörpvaden finns stålringar. Genom dessa löper en wire. När man vinschar hem denna dras vaden ihop i botten och bildar då en tät kasse. Efter det börjar man "bössa in" vaden.

Snörra

Fiske med snurrevad.

I princip gick det till så att man lade sig för ankar och vinschade ombord vaden.

Vid utläggning av vaden fäste man första tåget i ankartunnans fäste. Sedan körde man ut första tåget ca 2 kilometer i rak riktning varefter man girade omkring 90 grader. Efter ungefär fem hundra (500) meter, sedan kördes vaden, och ytterligare fem hundra (500) meter kördes ut. Därefter styrde man upp mot ankartunnan och tog ombord det första tåget. Sedan gordes båten fast i ankarfästet. Nu var allt klart för att vinscha hem redskapet, först sakta men sedan allt fortare. Vid nästa kast ändrade man kursen 3 streck, ca 34 grader, Det kunde bli teoretiskt elva (II) kast vid samma ankarplats, om vind och ström möjliggjorde detta.

När man tycktes "färdig" på en plats gjorde man ett s.k. "flott" och ankrade på en ny plats. Man drog så länge det var ljust, ville det sig riktigt väl kunde det bli upptill åtta drag på en dag.

Två typer av ankare förekom, ett för lerbotten och ett för sandbotten. Lerbottenankaret var bredare och hade större "flyn". Sandankaret var smalare och hade mindre "flyn". Anledningen var att sandankaret gräver ner sig djupare i sanden.

Fiske med landvad går till ungefär på samma sätt, men här vinschar man för hand från land med två handdrivna spel s.k. "vinne-spel".

Splessa

Splitsa t.ex. wire eller tågvirke.

Splitta åpp

Hänga upp skäddegarn på en stång. Långreven har en speciellt utskuren stång vari krokarna träs upp. Stången kallas "splitta".

Spoklangen

Pumpdriven saltvattenslang för rengöring.

Stammhåggare

Uttrycket användes för mannen längst fram i fören vid ombordtagning av drivgarnen. De övriga stod bakom honom, siste man lade garnen i högar.

Stanga ål

Ljustra al från båt eller från is. Man stötte med ljustret mot botten, varvid ålen kilades fast.

Åjlejärn

Användes vid justring av ål. Numera förbjudet att använda.

Stramare

Hävarm att spänna drivrem mellan motorn och vinschen.

Stryge-drägge

Redskap för dragning efter förlorade redskap.

Stubesalta sill

Tömma sillen direkt i silltunnan.

Swale-, kyle-van

Kylvatten till motorn.

Swälla

Nedisning av båten.

Swädtlastad

Nedlastad till relingen.

Sweb

Redskapslinor mellan trålläm och trälens genor.

Sy

Provisoriskt laga sönderrivna redskap.

Säkt Ian

kindkonturen är under horisonten.

Sådda

Lägga ut redskapen.

Te ver8

Något åker upp i luften eller man klättrar t.ex. upp i masten.

Tjingsa

Föra dörjen upp och ner (ca 1/2 meter).

TOga

Dimma

Tonfeskemedda

Tonfiskekroken var fäst vid en lång bambustång med en klen tafs, som brast när tonfisken högg. Närmast kroken fanns en wire som var fästad i en grövre lina. Den agnades med makrill. Inhalning av tonfisken skedde för hand.

Träla

Trålfiske generellt.

Tran

Under kriget tog man tillvara levern från fisken och samlade den på fat. Den kokades sedan varvid man kunde sila ifrån oljan, tranen.

Tran användes som motorbränsle. Tranen hade ett högt värmeinnehåll och var ett utmärkt motorbränsle. Anledningen att man använde tran var att det huvudsakliga motorbränslet var förvärmad trätjära. Men en förutsättning att kunna använda tjäran var att motorn startades och stoppades på tran. Ventiler och bränslepumpar beckade annars igen av tjäran. Tilldelningen på "riktig" brännolja var mycket knapp och även trätjäran var ransonerad. Det fanns "svart" brännolja och även "svart" tjära s.k. jobbar-olja och jobbar-tjära, att köpa till höga priser.

TrOllhOppa

Speciell dragg för tappade snurrevadståg. Tåget kilades fast i draggen. Draggen användes i inledningsskedet vid sökandet efter "Ulven". Se bifogad skildring.

Tyngde

Tyngd för olika redskap.

TÖww

Tågvirke av olika slag.

Ulke

Kraftig stålram med stålarmar som försetts med kraftigt nät för t.ex. kol- eller sten- fiske.

Va, va-a

Land-, snurre-, snörp- vad med flera.

Va-blåsa

Uppblåsbar flytkropp som var tillverkad av kraftig, målad segelduk.

Användes till snörpvad.

Va-bruse

Sillekännare, beordrar när snörpvaden skall läggas ut.

Va-höspen

Chef för snörpvadlaget. Kunde vara samma som va-bruse.

Va-lavvet

Hela besättningen på snörpvadsbåten.

Va-länne

Landtagningsplats för landvadar. Platser där lerbotten gick ända in till land.

Vrag

Skepp eller flygplan som hamnat på botten och utgör ett hinder för fisket.

Va8e

Linor eller nät som trasslat sig.

Va-slynger

Nätslynger som utgjorde delar av en snörpvad.

Vass-korpen

Vattenytan.

Vass-rög

sjörök.

Vinne-spel

Liten handdriven vinsch, byggd på en flyttbar träställning.

Användes för att dra iland landvadar.

Ägna backer

Ägna långrev. Antingen med sill eller blåmusslor.

Ännelina

Lina mellan vakare och garntyngd.

Ännesten

Tyngd för garn eller långrev.

Örat

Yttre ändan på trålar och vadar.

Fångstplatser

Innaskärs, inomskärs:

Danska lilja, röskära, le-skär, görkölsgrunn, lalleborholmen, i tjolmen, hÅgget, kullbas, rösskärsbogta, koljebanken, swarta skärt, inre fiol, fladera, mövholmen, kullen, hästen, linnholmsflua, parken, osekär, swartskära, röda, stora flut, dyna, brea, pölsa, bolleskära, m.fl.

Uda8kär8, till havs:

Ränna (i och omkring), Vinga, middelgrunn, trinnel, kobbergrunn, hertas flak, hagen, måskärsberga, hömt, halseränna, halsebanken, ud i jybjet, robbeberga, feskebanka, westbank, middelbank, ostbank, inner och ytter shal, widbank, doggern, bruse-gårn, fladen, klondyke, patch, förtimilagrunn, brässa, gamle och nye vikingbanken, rock-all, island med flera.

Porträtt

Emmas-Gustav

Han var känd för att ha ett mycket måleriskt språk. Han tillhörde under många år besättningen på Zaima.

Vid ett tillfälle när de "stimmade" västerut med västlig vind, hade Gustav vakten och kom ner i skansen för att få en mugg kaffe. Han blev tillfrågad: "Ser du noa båda Gustav?"

Gustav svarar:

"De å bare Daisy som legger atter-ud å dåppar sjega" (kinderna).

Alla som minns Daisy inser säkert vilken träffande beskrivning svaret innebar. Han hade även en katt som va "sluare" (klokare) än "nön mennske."

Under kriget hade restauranger på menyn något de kallade för "Sjöfågel" det var liktydigt med trut och alka. Vi jagade trut och alkorna fångades i träl med en speciell teknik, de lurades att dyka in i trälen. Vid ett tillfälle var vi några pojkar med Gustav på jakt efter trut. Vi var nere i Sunnt, nedanför Maxes. Som vi stod där kom det en större flock med trutar.

Gustav sade då:

"Passa på nu pöjka för har kommer söpper."

Det är synd att alla hans måleriska ord ej har nedtecknats.

Liva8-job

Han var skeppare på Svealand och en färgstark person. Vid ett tillfälle under andra världskriget inträffade följande episod.

Det fanns en patrullbåt som låg SO om Knippla. Dess uppgift var att kontrollera passeringen av "Knepple-lybet" (Knippla-djupet). Det var för det mesta inget problem för fiskebåtarna, men när Svealand skulle passera efter en fiskeresor var det en nitisk vakt på patrullbåten. Svealand körde som vanligt, men det skulle den inte ha gom. Patrullbåten sköt varningsskott. job vände och körde upp till dem. De fick sig tillsagt att den först skulle ha kört till patrullbåten.

job hade en tordönsstämma, han behövde ingen "gabare" (megafon). Svaret blev: "Varför legger i här å hindrar hederligt folk, de var bättre i geck ner te Afrika å lusa aber (avlusa apor)."

Efter den salvan blev det tyst på patrullbåten.

*

När han skulle installera telefon hemma (med vev) beställde han en väggtelefon och den skulle sitta ordentligt fast i väggen. Han var lite häftig i sina rörelser.

När han blev pensionär hade han flera barnbarn, bland annat tvillingflickor. De hade god hand med "morfarn" och kunde linda honom omkring sina små fingrar.

Det var nog fler än jag som upptäckte att under den tillsynes sträva ytan klappade ett varmt hjärta.

Maxes-Ragnar

Han och Hennans-öskar hade en båt som hette Evy. Med den låg de mestadels nere på Nordsjön och fiskade. Han var en mycket ihärdig fiskare som inte gick iland för att det var dålig "vörna" (väder). Det fick vara andra orsaker till att han skulle gå iland.

En gång blev han tillfrågad hur sommaren hade varit.

Svaret blev:

"Det enda gröna jag sett i sommer å de mulade bröt"
(det möglade brödet).

Vid ett annat tillfälle blev han tillfrågad:

"om de inte hade hatt dåli vörna" (haft dåligt väder),
på sista fiskresan.

Svaret blev:

"De va inte så farligt för de långt (lugnt) nere i swalpa" (vågorna).

Lovisas-Oskar (Tomdann)

En gång höll han på att tjära (tjärimpregnera) "rOssket" (ryssjor) på Bastholmen som var skild från Hälsö med ett sund och förbunden med en bro. På den tiden fanns det inga skyddshandskar så han var "barhänt".

Han hade många "rössker" så det tog sin tid och han blev "pinkenödig". Han visste inte hur han skulle klara problemet, ensam och tjärig om händerna som han var. Till sitt hem hade han ca två hundra (200) meter. Så han ropade till sin fru: "Lovisa kom och hjälp mig."

Han fick hjälp för stunden men nästa gång det åter blev aktuellt ropade han: "Lovisa nu är det så igen."

Han hade en genomträngande röst så det hördes vida omkring. Hur många gånger detta upprepades förmäler inte historien.

Karl-olsa

Han var född i ett torp på östra Tjörn, Läka. Han hade fyra syskon, varav två bodde på Hälsö och två i Amerika.

Han kom till Hälsö i unga år tillsammans med två bröder, August och Johannes. Han var fiskare till yrket, men han hade en liten segeljulle som han ofta låg ute till havs med, ända ute runt Danmark.

Xrd Kitchener var krigsminister i England under första världskriget. 1916 skulle han resa till Ryssland. Men han kom inte fram, fartyget sprängdes och sjönk. Lord Kitchener var bland de saknade.

Karl-olsa seglade då ut till Skagerrak och sökte efter honom, men det enda han hitta var en hög med gula regardsband, honnörband.

Han fiskade makrill och sålde till badgästerna. En badgästfru frågade honom om det var sant att makrillen äter människor. Han bekräftade att så var fallet, han hade hittat ett lårben i en utav dem.

Vid ett tillfälle kom det en man på en vattencykel, sådana fanns på den tiden. Mannen fick det rådet:

"Se och kom dig iland medan gud ser dig och innan fan tar dig".

*

Vid ett tillfälle hade han och handlaren Anders Korneliusson fest. Karl-olsa blev trött och lade sig på köksbordet. Då kom frun i huset och sa till honom att där kunde han inte ligga. Hans svar blev: "Var inte så sträng Karolina."

Han var en mycket duktig simmare, vilket var ovanligt på den tiden. Enligt uppgift kunde han simma upptill en kilometer i ett sträck.

Karl-olsa blev 88 år gammal. Då sa min farfar, August, om sin bror: "Han kunde ju inte bli så gammal för han hade ju inte varit annat än dålig. Han led av astma sedan unga år".
själv blev min farfar 92 år.

Personer

Nästan alla fiskarna var personligheter med mycket bestämda vanor som de flesta kände till. Förmodligen var det fisket som formade dem.

Man skulle kunna berätta om många fler än de jag nämnt ovan. Nedan följer en uppräknig av några av dem.

Från "hovet" och framåt räknat:

Tereses-john Sannas-karl (bröder), Ludvig-Olle, Störr-August och -Johannes samt Kal-olsa (bröder), Ben jamins-Olle, Malte- Herman, Kalle-mattsa, Augustamors-john, Karl i sunnt, Kresstian, Nilses-Gustav, Karl i Båssen, Malvinas-karl Martins-justus(bröder), Nilsen, Lelle-kresstian, Bons-Bernard, Lell-Albert och Olas-johan(bröder), Bons-Herman, Eleminas-Oskar, Olas-Gustav och Olas-Otto (bröder), Jansen (OttO), Freden (Alfred) och Lars-Petter (bröder), Store-john, Berns-Axel, Finas-Lars, Ludvig-Magnus och -August samt Karl-Petter (bröder), Bindes-Gustav, Teodor, Zander, Gamle-Magnus m flera.

Framdrivningsmaskiner

Man kan inte tala om fisket utan att komma in på maskiner för framdrivningen, och dess avgörande betydelse för rationellt fiske. De första motorerna på fiskebåtarna kom det första årtiondet på 1900-hundratalet. Det var små tvåtaktmotorer med glödkula på upptill tio hästkrafter. De tjänstgjorde mer som hjälp till segel och åror. Propellern hade vridbara blad som bibehölls på senare modeller. Efterhand ökades effekten på motorerna och fram mot tjugotalet var effekten upp mot 40 hästkrafter. Nu kunde man börja fiska med släpande redskap, det var inte möjligt med enbart segel. Motorerna med glödkula var dock inte driftsäkra. Problemet var glödkulan som ofta sprack på grund av den höga drifttemperaturen.

Det fanns även motorer med glödkula som hade vatteninsprutning för att hålla nere temperaturen inne i cylindern.

Senare kom tändkulemotorn. Skillnaden mellan en glödkule- och en tändkulemotor var följande: På glödkulemotorn satt bränsleventilen (spridaren) i cylinderlocket och sprutade bränslet upp på glödkulan. På tändkulemotorn satt spridaren ovanpå tändkulan i ett vattenkyllt hus.

Glödkulan kunde bli vitglödgd medan tändkulan bara blev rödvarm. Glödkulemotorn var som mest uppe i 40 hästkrafter. Den en-cylindriga tändkulemotorn kom upp i mer, ca 100 hästkrafter. Det var den bättre fyllnadsgraden, den inestängda luftvikten som möjliggjorde detta.

De tidiga motorerna, det gällde både glödkule- och tändkulemotorerna, hade s.k. frislagsreglering. Denna hade en nackdel, den gav en ojämn tomgång. Därefter kom den s.k. centrifugalregulatorn som gav ett jämnt tomgångsvarv. Det skedde i början på trettioalet.

De mindre motorerna startades sedan de värmts med blåslampa genom att man för hand roterade svänghjulet. När motorerna blev större gick inte det, man fick i stället använda tryckluft. Den bestod egentligen av avgaser från motorn som man laddat tryckbehållaren med. Laddningen skedde i allmänhet innan motorn stoppades.

Hitintills har det rön sig om enscylindriga motorer. Det var först i slutet på trettioalet som de tvåcylindriga tändkulemotorerna kom att installeras i fiskebåtarna. Det var det ökade effektbehovet som drev fram nyheterna.

Den enscylindriga motorn kunde inte göras större, beroende på att man inte kunde balansera de fria dynamiska krafterna. Även med en 100-hästare motor blev påfrestningen på skrovet för stora. En tvåcylindrig tvåtaktsmotor kan nästan balanseras helt ut.

Tvåtaktsmotorn kom att dominera helt en bit in på femtiotalet. (Tändkulemotor kallas även semidiesel). Sedan följde den flercylindriga tvåtaktsmotorn med direktinsprutad diesel. Den hade en bättre bränsleekonomi än tändkulemotorn och fanns både med reduktionsväxel och med direktdrift.

På sextiotalet kom tvåtaktsmotorn att helt ersättas av fyrtaktsdieseln. Den var driftsäkrare och enklare i konstruktionen samtidigt som reduktionsväxlarna hade blivit bättre. Man kunde nu använda mer högvarviga motorer som krävde mindre utrymme.

Efter det kom de uppladdade motorerna. De arbetade med en förhöjd trycknivå inne i cylindern. Den åstadkoms med avgasturbiner s.k. Turbo-Blower. Genom den nya tekniken kunde man dubbla effekten trots att motorstorleken var den samma.

Numera finns det bara någon enstaka tändkulemotor i kommersiell drift. Hela tiden har framdrivningsmotorn även använts för drift av vinschar, pumpar, taljor, generatorer och dylikt.

Det är flera motortillverkare som passerar revy: Alpha, Avance, Bolinder, Caterpillar, Deutz, Gullbrandsen, June-munktell, Nohab, Skandia, säme, Völund med flera.

Slutord

Trettioalet, i alla fall första delen, var en depressionsperiod. Trots detta var det många som beställde nya fiskebåtar, bland dem min far och en av hans bröder samt en svåger. Det fanns tydligen en optimism och förhoppning om bättre tider.

Vi barn märkte inte av de dåliga tiderna, det fanns alltid mat på bordet. Fickpengar såg vi sällan till men det gick bra ändå. De leksaker vi behövde fick vi hjälp med att göra eller också gjorde vi dem själva så gott vi kunde. Det enda som jag kommer ihåg var att det vid ett tillfälle delades ut livsmedel som kom från någon statlig myndighet. Affärerna gav möjlighet att köpa på kredit, bOrga, och betala igen när fisket gav förtjänster. Fisket har ju alltid varit lite hasardbetonat, givit omväxlande goda och dåliga perioder.

Vår barndom var idyllisk och skyddad i högre grad än den är för dagens barn.

Det är min bestämda uppfattning att livet på de andra öarna var likartat med det på Hälsö.

Hälsö var förskonat från olyckor med fiskebåtar under både första och andra världskriget.

Hönö och Öckerö hade däremot drabbats hårt. Björkö fick en båt minsprängd under andra världskriget.

Att jag ©ort denna uppteckning av ord och termer beror främst på ett intresse och uppmuntran från Erling Hauk på Naturhistoriska museet och på att det tunnar ut i leden bland dem som brukat dem. Orden faller i glömska. Det är också så att när man börjar skriva så minns man händelser som man inte tidigare haft aktuella. Då känns det skönt att berätta om dem.